

Гнатюк Тарас Михайлович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку і оподаткування

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Gnatiuk Taras

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the

Department of Accounting and Taxation

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: 0000-0002-7984-987X

Молодовець Андрій Андрійович

студент, аспірант кафедри обліку і оподаткування

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Molodovets Andrii

Postgraduate Student of the Department of Accounting and Taxation

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: 0009-0008-1268-0273

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-12-10582

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

CONCEPTUAL APPROACHES TO CLASSIFYING COSTS IN ENTERPRISES: ACCOUNTING AND ANALYTICAL ASPECTS

Анотація. Вступ. Основа організації і здійснення виробництва на підприємствах різних галузей і форм господарської діяльності, а особливо галузі виробництва будівельних матеріалів, полягає у перманентному здійсненні матеріальних, нематеріальних, технічних, фінансових, трудових та інших витрат. Це дозволяє виробляти продукцію, надавати послуги, виконувати замовлення клієнтів, а також має важливе соціально-економічне значення для розвитку сегментів ринку, територій та трудового колективу безпосередньо на підприємстві. З огляду на це, витрати є невід'ємною складовою об'єкта управління, які впливають на пряме та розширене відтворення мобільних та іммобілізованих активів.

Слід відзначити, що постійне загострення конкуренції та тривала відсутність достатнього об'єму вільних оборотних коштів у підприємств, що виробляють будівельні матеріали призводять до ситуації, коли потрібно удосконалити систему управління витратами на підприємстві, задля покращення фінансово-економічних показників діяльності підприємства. У цьому контексті, питання класифікації витрат на підприємстві є надзвичайно актуальним, оскільки ефективне управління витратами дозволяє підвищити економічні показники підприємства та оптимізувати процес його діяльності. Організація управління витратами на підприємстві повинна ґрунтуватися на комплексному та системному підході, що передбачає взаємопов'язаність вирішення планових завдань на всіх етапах виробництва. Формування ефективної системи управління витратами є важливим, як для оптимізації операцій на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і для контролю витрат у центрах їх виникнення.

Мета. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування підходів до розробки ефективної системи управління витратами в сучасних умовах ведення господарської діяльності, а також аналіз та систематизація наукових досліджень для розробки прикладних рекомендацій з впровадження такої системи у практику бухгалтерського обліку на виробничих підприємствах у реаліях трансформації національної економіки. У відповідності з поставленою метою, у дослідженні означено та вирішено наступні завдання: проведено критичну оцінку змістового наповнення економічної сутності витрат на підприємстві, систематизовано і доповнено класифікації витрат на підприємствах різних форм господарювання; охарактеризовано основні поняття, етапи та функції системи управління витратами, рекомендовано підходи щодо класифікації системи управління витратами на підприємстві.

Матеріали і методи. У даному дослідженні використані наступні матеріали:

1) правове та нормативне забезпечення яке регулює організацію витрат на підприємстві, що дозволило обґрунтувати значимість проведеної оцінки змістового навантаження економічної сутності витрат в контексті потреб налагодження ефективної системи їх управління;

2) наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері управління, фінансового обліку та аналізу, де розкрито нові підходи до класифікації та систематизації витрат на підприємстві з урахуванням основних класифікаційних ознак в бухгалтерському обліку та аналізі.

Наукові методи, які були використані в процесі дослідження:

- теоретичне групування та узагальнення інформації задля систематизації та класифікації складових обліку на підприємстві;
- аналіз теоретичних аспектів витрат, а також їх класифікації відповідно до різних критеріїв;
- синтез та інтеграція застосовувалися для рекомендацій щодо впровадження альтернативних підходів до формування облікових даних щодо витрат в залежності від їх класифікаційних ознак в системі управління підприємством;
- узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків, що дозволило визначити роль належної організації обліку і аналізу витрат в системі управління підприємства.

Результати. У даному дослідженні розкрито основні підходи до наукової класифікації витрат на підприємстві та пов'язана з цим особливість послідовного формування облікових та аналітичних даних про витрати. Практична цінність результатів, отриманих у процесі написання статті, полягає в теоретичному обґрунтуванні нового підходу до класифікації витрат на підприємстві, який забезпечує поетапне впровадження ефективної системи управління, спрямованої на покращення фінансових показників, раціоналізацію загальної системи управління витратами підприємства та вдосконалення організації бухгалтерського обліку шляхом забезпечення більш точного відображення витрат у фінансовій звітності.

Ще одним прикладним результатом дослідження є розробка та класифікація складових процесу управління витратами на ключових етапах прийняття управлінських рішень. Зокрема, запропоновано підходи до вдосконалення системи управлінського обліку витрат в цілому та її функціональних складових зокрема. Результати дослідження спрямовані на оптимізацію витрат на вітчизняних підприємствах шляхом удосконалення управлінських процесів.

Перспективи. У подальших дослідженнях планується детально вивчити обліковий аспект системи управління витратами, приділивши особливу увагу методам їхнього відображення у бухгалтерському обліку, та на основі отриманих результатів розробити рекомендації щодо її вдосконалення. Це дасть можливість визначити ключові підходи до удосконалення методологічного інструментарію управління витратами, поглибити теоретичні засади цього процесу та запропонувати практичні рішення для оптимізації системи управління витратами, що можуть бути впроваджені у діяльність апарату управління підприємств в умовах трансформації економічних відносин.

Ключові слова: система управління витратами, класифікація витрат, підприємство, удосконалення, аналіз витрат, бухгалтерський облік, управлінський облік.

Summary. Introduction. The foundation for organizing and implementing production in enterprises across various industries and forms of economic activity, particularly in the construction materials production sector, lies in the continuous execution of material, non-material, technical, financial, labour, and other expenditures. This enables the production of goods, provision of services, and fulfilment of customer orders while carrying significant socio-economic importance for the development of market segments, territories, and the workforce directly within the enterprise. In this context, costs are an integral component of management objects, influencing both the direct and expanded reproduction of mobile and immobilized assets.

It is worth noting that the constant intensification of competition and the prolonged lack of sufficient working capital among construction material manufacturing enterprises lead to a situation where it becomes necessary to improve the cost management system to enhance the financial and economic performance of the enterprise. In this context, the issue of cost classification within the enterprise is extremely relevant, as effective cost management allows for improved economic performance and optimization of the enterprise's processes. The organization of cost management within the enterprise should be based on a comprehensive and systematic approach, which ensures the interconnected resolution of planned tasks at all stages of production. The development of an effective cost management system is crucial both for optimizing operations at the level of individual business entities and for controlling expenses at their points of origin.

Purpose. The purpose of this study is to provide a theoretical justification for approaches to the development of an effective cost management system under modern conditions of economic activity, as well as to analyze and systematize scientific research to develop practical recommendations for implementing such a system into the practice of accounting at manufacturing enterprises in the realities of the national economy's transformation.

In accordance with the stated objective, the study identifies and resolves the following tasks: a critical evaluation of the substantive content of the economic essence of costs at an enterprise has been conducted, the classifications of costs in enterprises of various forms of economic activity have been systematized and supplemented, the key concepts, stages, and functions of the cost management system have been characterized and approaches to the classification of the cost management system at the enterprise have been recommended.

Materials and methods. This study utilized the following materials:

1) Legal and regulatory provisions governing the organization of costs in enterprises, which allowed for substantiating the significance of evaluating the economic essence of costs in the context of the need to establish an effective cost management system.

2) Scientific works by domestic and foreign researchers in the fields of management, financial accounting, and analysis, which explore new approaches to the classification and systematization of costs in enterprises, considering key classification features in accounting and analysis.

The scientific methods used in the research process include:

- Theoretical grouping and generalization of information for the systematization and classification of accounting components within the enterprise.
- Analysis of theoretical aspects of costs and their classification according to various criteria.
- Synthesis and integration applied to recommend alternative approaches for generating accounting data on costs, depending on their classification features within the enterprise management system.
- Generalization of research results and formulation of conclusions, which enabled the determination of the role of proper organization of cost accounting and analysis in the enterprise's management system.

Results. The study elaborates on the key approaches to the scientific classification of costs at enterprises and the associated feature of sequential formation of accounting and analytical data on costs. The practical value of the results obtained in the course of writing this article lies in the theoretical substantiation of a new approach to cost classification at enterprises, which ensures the phased implementation of an effective management system aimed at improving financial performance, optimizing the overall cost management system, and enhancing the organization of accounting by ensuring more accurate representation of costs in financial reporting.

Another applied outcome of the research is the development and classification of components within the cost management process at key stages of managerial decision-making. Specifically, approaches to improving the cost management accounting system as a whole and its functional components, in particular, have been proposed. The results of the study are aimed at optimizing costs at domestic enterprises by improving managerial processes.

Discussion. In further research, it is planned to study in detail the accounting aspect of the cost management system, with a particular focus on the methods of their representation in accounting. Based on the results obtained, recommendations for its improvement will be developed. This will make it possible to identify key approaches to enhancing the methodological tools for cost management, deepen the theoretical foundations of this process, and propose practical solutions for optimizing the cost management system. These solutions can be implemented in the operations of enterprise management bodies under the conditions of transforming economic relations.

Key words: cost management, state regulation of expenses, concepts of development of cost management systems, break-even analysis, functional-cost system.

Постановка проблеми. Неточність та низька адаптованість існуючих методів обліку витрат у виробництві будівельних матеріалів призводить до неефективного використання ресурсів і зниження конкурентоспроможності підприємств. Особливо це проявляється в умовах нестабільності цін на сировину, енергоносії та сезонних коливань попиту. Проблема полягає у необхідності розробки більш точних і гнучких методів обліку, що сприятимуть підвищенню ефективності управління витратами та оптимізації собівартості продукції.

В межах цієї наукової проблеми слід розробити та впровадити систему класифікації витрат у виробництві будівельних матеріалів, що враховує специфіку галузі, з метою підвищення точності обліку витрат, їх адаптивності до ринкових умов, а також оптимізації управління собівартістю продукції. Це включає аналіз існуючих підходів, вдосконалення методологічних принципів класифікації витрат за типами, часом виникнення та впливом на собівартість, і створення практичних рекомендацій для впровадження в управлінську діяльність підприємств.

З'ясування суті управління витратами на виробництві ґрунтується на розумінні того, що система

ефективного управління ними є ключовим інструментом для забезпечення позитивних результатів діяльності та стійкого розвитку підприємства. Досягнення завдань та стратегічних цілей ефективного управління передбачає розуміння того, що обґрунтоване використання ресурсів підприємства є пріоритетом у прийнятті управлінських рішень.

Проблема полягає у якісному групуванні витрат, з метою їх класифікації. Таке групування використовується у наукових дослідженнях різноманітних практик обліку та управління витратами на підприємстві. Слід врахувати, що групування витрат залежно від часу (періоду) виникнення та віднесення на собівартість продукції здійснюється з метою правильного визначення собівартості продукції та використовується для розподілу витрат між видами продукції відповідно до обсягу виробництва кожного періоду. Тоді як, комплексний підхід при ефективному управлінні витратами на підприємстві передбачає управління витратами в усіх складових ефективного бізнесу, включаючи операційну діяльність і виробництво, менеджмент, маркетинг та фінанси. Для досягнення цієї мети необхідне поглиблене розуміння системи та структури витрат

підприємства, а також важелів, які впливають на формування витрат, включаючи систему поставок, виробничі процеси та стратегії ціноутворення. Головними цілями управління витратами на підприємстві є: збільшення грошового потоку та прибутковості, зниження витрат і покращення показників конкурентоспроможності. Це вимагає постійного удосконалення теоретичних та практичних підходів до управління витратами, систематичного моніторингу та виявлення негативних факторів, що впливають на зростання витрат, а також впровадження комплексних заходів для покращення процесів і забезпечення економії витрат.

Зазначимо, що ефективне управління витратами передбачає постійну зосередженість на безперервному вдосконаленні системи за рахунок аналізу даних, використання показників продуктивності, та порівняльного аналізу. Ці важелі дають змогу підприємству проаналізувати можливості для скорочення витрат, сфери вдосконалення, та здійснювати контроль над прогресом і коригувати за потреби стратегії подальшого розвитку.

Сучасні виклики, такі як швидкі технологічні зміни, глобальна конкуренція та зростаючі вимоги споживачів до якості продукції, підкреслюють актуальність наукової проблематики з розробки та впровадження системи класифікації витрат у виробництві будівельних матеріалів, яка враховує специфіку галузі та сприяє підвищенню точності обліку витрат, їх адаптивності до ринкових умов, а також оптимізації управління собівартістю продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні вітчизняні та зарубіжні науковці здійснювали дослідження та розглядали проблематику обліку і аналізу в управлінні витратами на підприємствах. Серед науковців, які тривалий період публікують результати досліджень з удосконалення методології управління витратами, доцільно виділити таких видатних зарубіжних економістів, як Фандель Г. [12], Фостер Дж. [11], та вітчизняних вчених Чумаченко А. Б. [15] та інші. У своїх роботах різні аспекти проблеми висвітлювали науковці, Цал-Цалко Ю. С. [17], Карпова Т. П. [25], Панасюк В. М. [23], Чумаченко А. Б. [15]. Які у своїх роботах досліджують питання управління витрат, без урахування конкретних галузевих особливостей

В працях науковців питання аналізу витрат виробництва неодноразово розглядали Врублевський Н. Д. [7], Голов С. Ф. [8], Друрі К. [19], Добровський В. М. [18], Валуєв Б. І. [3], Карпова Т. П. [25], Мних Є. В. [28], Нападівська Л. В. [29], Олійник О. В. [31], Савицька Г. В. [6], Сопко В. В. [5], Турило А. М. [20], Фостер Дж. [11], Хорнгрен Ч. Т. [10], Чумаченко, А. В. [15] та Череп, А. В. [16]. Зокрема, ними розглядалися особливості розвитку, організації та методики аналізу виробничих витрат підприємств загалом.

Питання обліку витрат у своїй праці аналізували такі вітчизняні вчені як Бутинець Ф. Ф. [4],

Сопко В. В. [5] та Завгородній В. М. [22]. У своїх роботах автори аналізують різні аспекти обліку витрат, зокрема їх класифікацію та методи відображення у фінансовій звітності. Вони акцентують увагу на важливості точного обліку витрат для формування собівартості продукції, а також розглядають вплив системи обліку на управлінські рішення.

Викладення основного матеріалу. Існує потреба в дослідженні різних напрямків розвитку аналізу витрат на підприємствах, розглянутих українськими та іноземними вченими. Але наукові дослідження часто розглядають витрати фрагментарно, не маючи комплексного підходу чи конкретних методичних рекомендацій, що обмежує їх практичну цінність. Автори зосереджуються на різних аспектах обліку витрат, зокрема на способах їх групування та відображення у фінансовій звітності. Вони розглядають вплив системи обліку на управлінські рішення та підкреслюють, наскільки важливо точний облік витрат для визначення собівартості продукції. З цієї причини автори підкреслюють, що якісний облік витрат є основою для прийняття стратегічних управлінських рішень, які позитивно впливають на фінансову стабільність підприємства. Таким чином, немає комплексного підходу до аналізу витрат у наукових дослідженнях, що підкреслює, наскільки важливо об'єднати різні елементи обліку, щоб досягти фінансової ефективності.

Так, дослідження Кондрич В. І. [26], яка аналізує наукові дисертації та автореферати з акцентом на тему «аналіз витрат» виявляє, що найбільш активно вивченими галузями є гірничодобувна промисловість і сільське господарство. Однак машинобудування, яке є важливою частиною промислового сектора, залишається недостатньо представленим у наукових та дисертаційних роботах. Це свідчить про прогалину в дослідженнях, що вимагає подальшої уваги з боку науковців. В своїх роботах Олійник О. В. [31] аналізує витрати лісгосподарських підприємств. У наукових працях Сергієнко М. М. [24] висвітлюється аналіз витрат залізничного транспорту.

На думку авторів до першочергових завдань управління витратами відносять: енергетичні, матеріальні та трудові ресурси, та їх розрахунок, можливість зниження собівартості робіт та очікуваного зростання ефективності виробництва за рахунок кращого використання основних засобів.

Сергієнко М. М. та Сінельнікова Х. В. [24] представили систематизовані дані, які можуть охарактеризувати важливість аналізу витрат за критеріями калькуляції та окремими статтями. Також вчені вказують на необхідність класифікації підприємства за матеріало-, фондо-, енерго- або трудомісткістю ресурсів на виробництві, та класифікує методи удосконалення та систематизації аналізу витрат. Автори стверджують: «Втілення в систему управління оцінки виконання кошторису витрат в розрізі економічних елементів та статей витрат підвищить

фінансові показники підприємства в цілому.» Також зазначається, що: «Виявлення впливу різноманітних факторів та чинників на об'єм витрат за окремими статтями має бути одним із завдань під час формування методики аналізу витрат виробництва промислових підприємств» [24, с. 174–175].

Зміни в технологічних процесах на підприємствах призвели до пропорційного зменшення прямих витрат на оплату праці і водночас збільшили непрямі накладні витрати в загальній собівартості виробництва, — до таких висновків дійшов науковий діяч Тсаї К. [30].

В своїх працях Досій Т. І. [14] виражає думку про здійснення аналізу виробничих витрат, та необхідність розглядання поняття «оптимізації структури витрат», яка надає можливість розрахунку резервів зниження собівартості.

Цал-Цалко Ю. С. [17], аналізує питання зміни калькуляції за період з 1985 по 2015 рр. Вчені висвітлюють вплив технологічних розробок на формування собівартості готової продукції, та її вплив на систему виробничих витрат.

На думку Тсаї К. [30], зміни в технологічному процесі збільшили непрямі накладні витрати в загальній собівартості виробництва, що призвело до зменшення прямих витрат на оплату праці пропорційно. Тоді як, Лоудер Т. [12] дійшов до висновків, що зміни які в першу чергу відбулися в промисловому бізнес-середовищі, вплинули на адміністративні витрати, які в свою чергу збільшили непрямі виробничі витрати, а також скоротили прямі витрати на оплату праці.

Варто також звернути увагу на оцінку бази даних для удосконалення аналізу витрат, та на інформаційне забезпечення, які є підставою для отримання системи достовірних та якісних аналітичних показників. Потрібно відзначити, що в даному випадку базою для збору та аналізу інформації виступають дані бухгалтерського обліку, так зазначає Сергієнко М. М. [24].

В свою чергу Олійник О. В. [31] стверджує, що на підприємстві, для здійснення комплексного економічного аналізу доходів і витрат доцільно сформувати дані, які висвітлюють спеціальні обстеження планової та статистичної інформації, та регулярно надавати нормативні та довідкові дані, і інформацію про облік витрат. На думку автора вихідні дані повинні неодноразово оброблятися з різних точок зору підприємства, та з урахуванням в першу чергу вимог споживачів та технологічної специфіки. Також, для організації якісного забезпечення аналітичною інформацією підприємства необхідно розробити певні прийоми для технічного систематизованого аналізу в межах розробленої системи показників і факторів та ретельно визначити і систематизувати показники і фактори, які будуть відповідати певним особливостям підприємства, також необхідно уточнити технічні прийоми проведення аналізу.

У своїй науковій роботі науковець вказує на необхідність аналітичної обробки показників за допомогою технічних та методичних прийомів аналізу, збору необхідної інформаційної бази показників, придатних для потреб подальшого аналізу та послідовного узагальнення аналітичної та технічної інформації підприємств, які аналізуються.

Підкреслимо важливість облікової інформації як основного джерела даних для аналізу витрат на підприємстві. Облікова інформація не лише достовірно фіксує економічні процеси, що відбуваються на виробництві, але й відображає економічний зміст об'єктів, що досліджуються. Важливо також зазначити, що бухгалтерська звітність, систематизована на основі вихідних даних бухгалтерського обліку, є ще одним важливим джерелом для аналізу витрат.

Аналіз бухгалтерської звітності починається з оцінки виробничих витрат, яка є першим етапом системи аналізу. Оцінка цих витрат дозволяє отримати інформацію про фактичні витрати на підприємстві, що може бути корисним як для аналізу загальної продукції, так і для оцінки витрат на одиницю продукції. У цьому контексті важливо використовувати методи аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, які можуть впливати на рівень витрат, оскільки це сприяє більш глибокому розумінню причин змін у витратах і дозволяє розробляти ефективні управлінські рішення. Отримання необхідних результатів та показників у певних випадках є складним завданням, оскільки воно ґрунтується на аналізі бухгалтерської документації, який, у свою чергу, вимагає значних зусиль і часу для його виконання.

Для отримання необхідних даних потрібно систематизувати звітну документацію, яка висвітлює виробничі витрати не лише за їх видами та калькуляційним статтями, а й враховує вплив зовнішнього середовища на формування доходів та витрат, та відображає зміни, які відбуваються на підприємстві.

Одним з основних чинників, які обумовлюють оперативність та достовірність показників результату аналізу витрат на підприємстві є розробка системи і впровадження звітної документації, яка, в свою чергу буде корисною для потреб аналізу доходів та витрат на підприємстві, що дозволить досягти поставлених цілей

На нашу думку, треба обґрунтувати та систематизувати аналіз витрат на підприємстві в розрізі стратегії діяльності підприємства.

Ми вважаємо, що проаналізувавши підходи науковців, які присвятили свої праці формуванню системи аналізу доходів та витрат на підприємстві, до класифікації витрат, потрібно також визначити запити і потреби користувачів інформаційного середовища (внутрішнього та зовнішнього).

Також потрібно застосовувати виокремлені вченими завдання для аналізу доходів та витрат на підприємстві, та доповнити тими даними, які будуть

властиві саме вітчизняним підприємствам та виробництвам в умовах нестабільної економіки.

Потрібно зазначити, що класифікація витрат на підприємстві, визначає її склад і методика та будь-яка класифікація доходів та витрат по своїй суті містить наступний принцип: для різних цілей класифікують різні витрати, в фінансовому обліку найважливіші напрямки класифікації витрат прописані в П(С)БО 16 [1].

А саме, витрати поділяють за такими критеріями, які наведені в таблиці 1.

Треба відзначити, що поняття «витрат» в розумінні бухгалтерського обліку відокремлюють від витрат в загальному економічному розумінні. Так, економічна сутність витрат полягає в оцінці сукупності використаних ресурсів підприємства, оцінених у грошовій формі, які спрямовані на забезпечення його операційної, інвестиційної та фінансової діяльності з метою створення економічної вигоди, підтримання конкурентоспроможності та досягнення стратегічних цілей у межах раціонального використання наявного потенціалу.

Натомість, бухгалтерське бачення полягає у систематичному відображенні та обліку витрат з метою їх правильного визнання, класифікації, оцінки та віднесення до відповідних об'єктів обліку, таких як собівартість продукції, виконані роботи чи надані послуги. Це забезпечує точність фінансової звітності, дотримання нормативних вимог, а також створення інформаційної бази для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації ресурсів і підвищення ефективності діяльності підприємства.

Тому слід відокремити два ці тлумачення поняття «витрати»:

- 1) бухгалтерський підхід (з точки зору необхідності ведення бухгалтерського обліку);
- 2) управлінський підхід (з точки зору тлумачення теорії економіки). Отже, систематизуємо методичні підходи та критерії, наведені в таблиці 2.

Таким чином, робимо висновки, що вивчення питання систематизації та класифікації витрат, які в свою чергу потребують уточнення напрямів їх використання в загальній системі управлінського обліку доходів та витрат на підприємстві, потребує подальшого аналізу. Так, Бутинець Ф.Ф [4], Голов С.Ф. [8], Друрі К. [19] в управлінському обліку виділяють три напрями класифікації, що наведені в таблиці 3.

Напрями класифікації витрат на підприємстві у системі управлінського обліку досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Значна увага приділялася грошовому характеру витрат, при цьому деякі дослідники (Турило А.М. [20], Бланк І.А. [2]) вважають, що основною ціллю здійснення витрат є виробництво продукції. Водночас інші автори (Грещак М.Г. [9], Коцюба О.С. [27]) акцентують на необхідності витрат як способу досягнення певних цілей чи мети підприємства. Розглянемо це детальніше в таблиці 4.

З огляду на проведений аналіз відзначимо, що в економічній літературі для визначення сутності та класифікації витрат на підприємстві розрізняють два підходи: аналіз управління витратами з боку економічної теорії та з потреб бухгалтерського обліку (сутність витрат, як зменшення активів або збільшення зобов'язань). Обидва підходи пропонують різне трактування поняття витрат на підприємстві та мають деякі вагомні відмінності, а саме: класифікацію витрат на підприємстві, яка наведена за потреби фінансового та управлінського обліку, що дає можливість формувати собівартість та управляти витратами в бухгалтерському розумінні, які в свою чергу відрізняються від поняття «витрат» в економічному розумінні.

В результаті проведеного дослідження, виявило кілька проблемних питань, пов'язаних із поняттям «витрат». Теоретичне визначення витрат не відповідає практичним аспектам управління витратами на

Таблиця 1

Критерії та напрямки класифікації витрат

№ з/п	Напрямок класифікації	Критеріальна ознака
1	за економічними елементами	– матеріальні витрати – витрати на оплату праці – відрахування на соціальні заходи – амортизація – інші операційні витрати
2	за способом перенесення вартості на продукцію	– прямі витрати – непрямі витрати – витрати на виробництво конкретного виду продукції (безпосередньо включаються до її собівартості, називаються прямими)
3	за ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат	– постійні витрати: витрати, величина яких не змінюється або майже не змінюється при зміні обсягу виробництва – змінні витрати: величина змінних витрат змінюється пропорційно зміні обсягу виробництва
4	за видами діяльності	– витрати звичайної діяльності – витрати надзвичайної діяльності

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [4; 12; 14; 15; 18; 25; 27]

Таблиця 2

Методичні підходи до трактування поняття «витрати»

Автори підходу	Визначення поняття витрати
Управлінський підхід	
Хенсен Дон Р.	Пожертва грошима або грошовими еквівалентами за товари, роботи та послуги, від яких очікується, що вони принесуть поточну чи майбутню вигоду для організації:
Грещак М. Г. Коцюба О. С.	Обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому еквіваленті для досягнення певної мети
Турило А. М. Кравчук Ю. Б.	Грошове вираження абсолютної величини застосованих спожитих ресурсів, необхідних для здійснення виробничо-господарської діяльності організації і досягнення поставленої мети
Бланк І. А.	Виражені в грошовій формі поточні витрати трудових, фінансових, матеріальних та інших видів ресурсів на виробництво продукції
Бухгалтерський підхід	
Завгородній А. Б.	Сукупність витрат живої та уречевленої праці для здійснення поточної господарської діяльності підприємства, а за натурально-речовим складом — спожита частина трудових, фінансових та матеріальних ресурсів
Івашкевич В. Б.	Відтік або інше використання активів або в результаті основної діяльності господарюючого суб'єкта виникнення кредиторської заборгованості
Бутинець Ф. Ф.	це грошовий вираз величини ресурсів, використаних в процесі виробництва, та розмір яких можна безпосередньо віднести до конкретного виду продукції. Ці поточні витрати обліковуються та плануються як собівартість продукції
Нормативна регламентація	
П(С)БО16 витрати	Зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу підприємства, за умови, що ці витрати можуть бути достовірно визначені
Концептуальна основа РМСБО	Зменшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або ж у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам
ПКУ п. п. 14.1.27	Сума будь-яких виплат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальних формах, здійснених для провадження господарської діяльності, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигід у вигляді збільшення зобов'язань або вибуття активів, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [1; 2; 9; 21–24; 28; 13]

Таблиця 3

Класифікація витрат в управлінському обліку

Напрями класифікації	Види витрат, що до них відносяться
Оцінка запасів та визначення фінансових результатів	<ul style="list-style-type: none"> – вичерпні (спожиті) – невичерпні (неспожиті) – вхідні та спожиті – витрати на продукцію – витрати періоду – основні витрати – накладні витрати – прямі витрати – непрямі витрати – одноелементні витрати – комплексні витрати
Прийняття рішень	<ul style="list-style-type: none"> – постійні та змінні – продуктивні та непродуктивні – релевантні та нерелевантні – маржинальні та середні – дійсні та можливі, та ін.
Контроль виконання регулювання	<ul style="list-style-type: none"> – контрольовані – неконтрольовані

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [4; 8; 19]

Таблиця 4

Поглиблена класифікація витрат на підприємстві

Види витрат	Функції витрат
Вичерпані (спожиті) витрати	збільшення зобов'язань або зменшення активів у процесі діяльності для отримання доходу звітного періоду.
Невичерпані (неспожиті) витрати	збільшення зобов'язань або зменшення активів у процесі поточної діяльності для отримання доходу або іншої вигоди в майбутніх періодах. Невичерпані витрати відображаються в активі балансу, а вичерпані витрати — у звіті про фінансові результати (звіті про прибуток).
Витрати на продукцію	пов'язані з виробництвом або придбанням товарів для реалізації. У виробничій сфері до таких витрат належать усі витрати (матеріали, зарплата, амортизація верстатів тощо), пов'язані з функцією виробництва продукції
Витрати періоду	не включають у собівартість запасів і розглядають як витрати того періоду, в якому вони були здійснені. Підприємства, що виробляють продукцію, вважають такими витратами витрати на здійснення всіх інших функцій (управління, маркетинг, дослідження, розробки тощо).
Одноелементні витрати	економічно однорідні витрати, які не поділяються на різні компоненти, незалежно від їх місця і цільового призначення.
Комплексні витрати	складаються з декількох економічних елементів
Продуктивні витрати	передбачені технологією та організацією виробництва.
Непродуктивні витрати	не обов'язкові і виникають в результаті недоліків організації виробництва, порушення технології тощо
Релевантні витрати — це такі витрати	витрати, які можна змінити внаслідок прийняття управлінського рішення.
Нерелевантні витрати в свою чергу не залежать від прийняття управлінського рішення	не залежать від прийняття управлінського рішення
Контрольовані витрати	витрати, на які менеджер може впливати, неконтрольовані — ті, на які менеджер не може жодним чином справляти вплив. Кожен напрям класифікації витрат забезпечує виконання завдань відповідно до вимог управлінського персоналу.
Маржинальні витрати	затрати на виробництво або ж на реалізацію додаткової одиниці продукції
Середні витрати	сукупні витрати на виробництво, що поділені на загальну кількість одиниць продукції
Дійсні витрати	вимагають оплати грошей чи зменшення ін. активів або збільшення зобов'язань.
Можливі витрати	вигода, що втрачається, у випадку, коли вибір одного рішення дії змушує відмовитись від альтернативного рішення.

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [2; 9; 21; 24; 27]

сучасних підприємствах через відсутність зрозумілої класифікації. Тоді, як для досягнення позитивних фінансових показників підприємства необхідна ефективна система управління витратами, яку нереально впровадити без усвідомлення сутності витрат та їх класифікаційних ознак і складових. У зв'язку з цим пропонуємо в системі управління компанією використовувати такий підхід до класифікації витрат в обліку і аналізі, який передбачає їх поділ на три основні сегменти: фінансові, економічні та інвестиційні. Це має на меті спростити управління витратами, підвищити рівень організації їх обліку та покращити показники ефективності витрат в діяльності підприємств. В таблиці 5 наведено складові класифікаційних груп відповідно до запропонованого підходу.

Підсумовуючи вищенаведене, можемо констатувати той факт, що для того, щоб підприємство мало можливість розвиватися швидкими темпами, управ-

лінський персонал повинен розробити досконалу систему управління витратами та знайти умови пошуку резервів зниження витрат, адже пряма залежність прибутку підприємства залежить від витрат

Ефективне управління витратами є одним із ключових чинників забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності підприємства, що особливо актуально в умовах динамічних економічних змін. Беззаперечним фактом є важливість чіткої класифікації витрат та формування раціональної системи їх обліку, яка може стати основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Описані підходи демонструють значний потенціал у цьому напрямі, проте сучасні виклики потребують не лише якісного розподілу витрат, але й здатності системи управління адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

У процесі аналізу виникає потреба у впровадженні більш гнучких і технологічних підходів, які

Таблиця 5

Рекомендована класифікація витрат на підприємстві

Витрати підприємства		
Економічні витрати	Фінансові витрати	Інвестиційні витрати
<ul style="list-style-type: none"> – сировина та основні матеріали (за вирахуванням зворотних відходів); – допоміжні матеріали; – паливо та енергія; – заробітна плата (як основна так і додаткова); – відрахування на соціальне страхування; – амортизація основних фондів; – інші витрати; – витрати, які компанія несе поза межами операційної діяльності; – витрати не пов'язані з обсягом реалізації; – витрати, які є інструментом тимчасового ресурсу компанії; – додаткові витрати на забезпечення обслуговування виробництва; – витрати на утримання ресурсів устаткування; – явні витрати (виплати зовнішнім постачальникам, підприємства); – приховані витрати (винагорода за самостійно використовувані підприємством власні ресурси та нормальний прибуток підприємства) 	<ul style="list-style-type: none"> – витрати на відсотки та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями (тобто відсотки, пов'язані з отриманням позик, за векселями, облігаціями, а також іншим короткостроковими та довгостроковими зобов'язаннями, на які нараховуються відсотки); – витрати пов'язані з господарською діяльністю підприємства; – витрати, які є об'єктом фінансового обліку; – витрати, які пов'язані з формуванням ресурсів на підприємстві для операційної діяльності; – витрати, прямо пов'язані з обсягом виробництва; – витрати, які опосередковано пов'язані з обсягом реалізації 	<ul style="list-style-type: none"> – кошти підприємства; – цінні папери; – інше майно, у тому числі майнові права; – інші права, що мають грошову оцінку, що вкладаються в об'єкти підприємницької та (або) іншої діяльності з метою отримання прибутку та (або) досягнення іншого корисного ефекту; – інвестиції підприємства; – інвестиції в корпоративні і цінні папери

Джерело: розробка автора

враховують специфіку діяльності підприємства, інтегрують дані з різних сфер обліку та забезпечують їх ефективне використання для прогнозування і контролю. Використання новітніх технологій, таких як системи бізнес-аналітики та інструменти штучного інтелекту, дозволяє перейти від статичного до адаптивного управління витратами, що забезпечує більш високу ефективність і оперативність прийняття рішень.

На основі цього можна висунути пропозицію створення адаптивної аналітичної моделі управління витратами, яка не лише враховує галузеві та економічні особливості підприємства, але й дозволяє інтегрувати ключові аспекти бухгалтерського, фінансового та управлінського обліку в єдину систему. Це відкриває нові можливості для підприємств у підвищенні прозорості управлінських процесів, зменшенні ризиків і підвищенні фінансової ефективності.

Основою такої моделі є інтеграція бухгалтерських, управлінських і фінансових облікових даних із використанням сучасних цифрових інструментів, таких як системи бізнес-аналітики та штучного інтелекту.

Адаптивна аналітична модель управління витратами розглядається як ефективний інструмент для ідентифікації ключових факторів, що впливають на витрати підприємства. Її функціонал включає динамічний моніторинг витрат, який забезпечує автоматизований збір і обробку даних у реальному часі, дозволяючи оперативно виявляти проблемні зони та потенційні точки оптимізації. Інтеграція даних із різних джерел, зокрема бухгалтерського,

фінансового та управлінського обліку, сприяє формуванню єдиної бази даних, що забезпечує повний і точний аналіз витрат. Використання методів машинного навчання дозволяє прогнозувати витрати, аналізуючи історичні дані та моделюючи можливі відхилення у майбутньому. Крім того, модель передбачає адаптацію до змін середовища, що дає змогу оперативно коригувати плани витрат відповідно до економічних змін або коливань попиту.

Запровадження запропонованої моделі сприятиме не лише оптимізації витрат, але й підвищенню прозорості управлінських процесів. Це дозволить підприємствам швидко реагувати на ринкові виклики, покращувати фінансові результати та формувати гнучку систему управління витратами, здатну забезпечувати стабільний розвиток у динамічному економічному середовищі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У проведеному дослідженні було проаналізовано та систематизовано різні підходи до класифікації витрат на підприємстві та з'ясовано, що для досягнення фінансової стабільності й підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно вдосконалити систему управління витратами. В результаті дослідження було визначено, що належна організація обліку і аналізу витрат в системі управління підприємства є одним з ключових аспектів його успішного функціонування в умовах сучасної економіки.

Крім того, було визначено поняття «економічної сутності витрат», що полягає в оцінці сукупності використаних ресурсів підприємства, оцінених

у грошовій формі, які спрямовані на забезпечення його операційної, інвестиційної та фінансової діяльності з метою створення економічної вигоди, підтримання конкурентоспроможності та досягнення стратегічних цілей у межах раціонального використання наявного потенціалу.

Розвинуто і доповнено класифікацію витрат на підприємстві, що дозволить оптимізувати процеси обліку та аналізу, а також сприятиме підвищенню ефективності управління підприємством. Основним результатом дослідження є розробка підходу до класифікації витрат за трьома сегментами: економічні, фінансові та інвестиційні витрати. Запропонована класифікація дозволяє краще відображати витрати підприємства в бухгалтерському обліку, а також надає можливість точніше формувати собівартість продукції та аналізувати витрати для цілей управління.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що запропоновані методи допоможуть підприємствам визначитися з напрямками раціоналізації витрат, що, в свою чергу, позитивно вплине на їх фінансові показники, зокрема на прибутковість. Також важливим аспектом є те, що система управління витратами повинна бути адаптивною до змін економічних умов, зокрема через використання сучасних методик аналізу.

Перспективи подальших досліджень включають вдосконалення запропонованої системи класифікації витрат, її впровадження в різних галузях промисловості та аналіз ефективності її застосування в умовах економічної трансформації, що є вагомим внеском у розвиток теорії та практики управління витратами на підприємствах і окреслює напрямки та можливості для оптимізації фінансових ресурсів.

Література

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ М-ва фінансів України від 31.12.1999 р. № 318: станом на 3 листоп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 25.08.2024).
2. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: навчальний курс. Київ : Ніка-Центр, 2017. 534 с.
3. Богомолова І. О., Іванов В. Ю., Валуев А. Б. *Економічний часопис-XXI*. 2017. № 3–4. С. 54–57.
4. Бутинець Ф. Ф., Драбаніч А. В. Інтегрований облік як засіб управління підприємством. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2016. № 2. С. 12–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2016_2_4 (дата звернення: 24.08.2024).
5. Сопко В. В., Сопко О. В. Бухгалтерський облік: основи теорії та концептуальні засади побудови: навчально-методичний посібник. Київ: Знання, 2002. 231 с.
6. Савицька Г. В. Концепція управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в контексті теорії сталого розвитку. 2023.
7. Гетьман Т. М., Врублевський Н. Д. Управління витратами на підприємстві : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2015. 160 с.
8. Голов С. Облік інвестиційної нерухомості в умовах переходу на МСФЗ. *Облік і фінанси*. 2018. № 4. С. 5–10. URL: <http://surl.li/fxcozx>; <http://surl.li/fxcozx> (дата звернення: 24.08.2024).
9. Грещак М. Г. Управління витратами: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2018. 190 с.
10. Horngren C. T., Sundem G. L., Schatzberg J. O., Burgstahler D. Introduction to management accounting. Pearson, 2016. 514 p.
11. Foster G. Financial statement analysis. Pearson, 2018. 306 p.
12. Fandel G., Gal T., Louder T. Multiple criteria decision making: Concepts, techniques, and extensions. Springer International Publishing, 2018. 215 p.
13. Концептуальна основа фінансової звітності. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Konceptualna-osnova.pdf> (дата звернення: 17.12.2024).
14. Данілов О. М., Досій Т. І. Методологічні основи управління фінансово-економічною безпекою підприємств. *Економічні канали-XXI*. 2019. Вип. 174 (3–4). С. 18–22.
15. Чумаченко А. Б., Чичуліна К. В., Петровець О. С. Удосконалення системи управління витратами на сільсько-господарських підприємствах. *Ефективна економіка*. 2015. № 5.
16. Череп А., Герасимова В. Економіка підприємств: навчальний посібник. Київ : Вид. дім «Кондор», 2023. 196 с.
17. Цал-Цалко Ю. С., Цифора Е. В., Кожевникова О. В. Фінансова діагностика інвестиційної діяльності підприємств в умовах глобалізації економіки. *Наукові записки НаУКМ А. Економічні науки*. 2018. Вип. 202. С. 82–86.
18. Домбровський О. Г. Темпоральний вимір економічного буття: методологічний аспект. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 38. С. 259–264.
19. Drury C. Management accounting for business decisions. International Thomson Business Press, 1997. 473 p.
20. Турило А. М., Ситник В. Ф. та ін. Основи інформаційних систем: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во КНЕУ, 2021. 420 с.

21. Жеребченко Н.В. Системи управління витратами на підприємстві. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 6. С. 100–104.
22. Завгородній В.М., Морозова А.А. Методика відбору та експертна оцінка перспективних інноваційних проєктів. *Наукові записки НаУКМ А. Економічні науки*. 2018. Вип. 203. С. 16–23.
23. Панасюк В.М. Механізми реалізації соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Економічний простір*. 2018. Вип. 135. С. 81–87.
24. Сергієнко М.М., Сінельнікова Х.В. Еволюція, прогрес, розвиток економіки: термінологічні колізії у двох теоретичних традиціях. 2023. С. 174–178.
25. Карпова Т.П. Система економічного стимулювання персоналу в умовах реформування економіки. *Економічний простір*. 2018. Вип. 135. С. 37–44.
26. Колесник С.Г., Кондрич В.І. Основи управління витратами на підприємстві: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2018. 164 с.
27. Коцюба О.С. Інтервальне моделювання економічної привабливості реальних інвестицій. *Стратегія економічного розвитку України*. Київ : КНЕУ, 2017. Вип. 41. С. 64–80.
28. Мних Є.В., Барабаш Н.С. Фінансовий аналіз. Київ : КНТЕУ, 2014. 536 с.
29. Нападівська Л.В. Управлінський облік: підручник. Київ : Книга, 2004. 544 с.
30. Tsai C., Peng K.-J. The FinTech Revolution and Financial Regulation: The Case of Online Supply Chain Financing. *Asian Journal of Law and Society*. 2017. Vol. 4, Issue 1. P. 109–132. URL: <https://ssrn.com/abstract=3035386> (дата звернення: 17.12.2024).
31. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз : підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута», 2017. 704 с.

References

1. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku: Nakaz M-va finansiv Ukrainy vid 31.12.1999 r. № 318: stanom na 3 lystop. 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> [in Ukrainian].
2. Blank I. A. Finansovyi menedzhment: navchalnyi kurs. Kyiv: Nika-Tsentr, 2017. 534 s. [in Ukrainian].
3. Bohomolova I. O., Ivanov V. Yu., Valuiev A. B. *Ekonomichnyi chasopys-XXI*. 2017. № 3–4. S. 54–57 [in Ukrainian].
4. Butynets F. F., Drabanich A. V. Intehrovanyi oblik yak zasib upravlinnia pidpriemstvom. Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt: problemy teorii, metodolohii, orhanizatsii. 2016. № 2. S. 12–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2016_2_4 [in Ukrainian].
5. Sopko V. V., Sopko O. V. Bukhhalterskyi oblik: osnovy teorii ta kontseptualni zasady pobudovy: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Znannia, 2002. 231 s. [in Ukrainian].
6. Savytska H. V. Kontseptsii upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu subiektiv hospodariuvannia v konteksti teorii staloho rozvytku. 2023 [in Ukrainian].
7. Hetman T. M., Vrublevskiy N. D. Upravlinnia vytratamy na pidpriemstvi: navchalnyi posibnyk. Kyiv: KNEU, 2015. 160 s. [in Ukrainian].
8. Holov S. Oblik investytsiinoi nerukhomosti v umovakh perekhodu na MSFZ. *Oblik i finansy*. 2018. № 4. S. 5–10. URL: <http://surl.li/fxcoxz>; <http://surl.li/fxcoxz> [in Ukrainian].
9. Hreshchak M. H. Upravlinnia vytratamy: navchalnyi posibnyk. Kyiv: KNEU, 2018. 190 s.
10. Horngren C. T., Sundem G. L., Schatzberg J. O., Burgstahler D. Introduction to management accounting. Pearson, 2016. 514 r.
11. Foster G. Financial statement analysis. Pearson, 2018. 306 r.
12. Fandel G., Gal T., Louder T. Multiple criteria decision making: Concepts, techniques, and extensions. Springer International Publishing, 2018. 215 r.
13. Kontseptualna osnova finansovoi zvitnosti. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Kontseptualna-osnova.pdf> [in Ukrainian].
14. Danilov O. M., Dosii T. I. Metodolohichni osnovy upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv. *Ekonomichni kanaly-XXI*. 2019. Vyp. 174 (3–4). S. 18–22 [in Ukrainian].
15. Chumachenko A. B., Chychulina K. V., Petrovets O. S. Udoskonalennia systemy upravlinnia vytratamy na silskohospodarskykh pidpriemstvakh. *Efektivna ekonomika*. 2015. № 5 [in Ukrainian].
16. Cherep A., Herasymova V. Ekonomika pidpriemstv: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Vyd. dim “Kondor”, 2023. 196 s. [in Ukrainian].
17. Tsal-Tsalko Yu. S., Tsyfora E. V., Kozhevnykova O. V. Finansova diahnostyka investytsiinoi diialnosti pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii ekonomiky. *Naukovi zapysky NaUKM A. Ekonomichni nauky*. 2018. Vyp. 202. S. 82–86 [in Ukrainian].
18. Dombrovskiy O. H. Temporalnyi vymir ekonomichnoho buttia: metodolohichni aspekt. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2012. № 38. S. 259–264 [in Ukrainian].
19. Drury C. Management accounting for business decisions. International Thomson Business Press, 1997. 473 p.

20. Turylo A. M., Sytnyk V. F. ta in. *Osnovy informatsiinykh system: navchalnyi posibnyk*. 2-he vyd., pererob. i dop. Kyiv: Vyd-vo KNEU, 2021. 420 s. [in Ukrainian].
21. Zhrebchenko N. V. Systemy upravlinnia vytratamy na pidpriumstvi. *Ekonomika. Finansy. Pravo*. 2016. № 6. S. 100–104 [in Ukrainian].
22. Zavorodnii V. M., Morozova A. A. Metodyka vidboru ta ekspertna otsinka perspektyvnykh innovatsiinykh proektiv. *Naukovi zapysky NaUKM A. Ekonomichni nauky*. 2018. Vyp. 203. S. 16–23 [in Ukrainian].
23. Panasniuk V. M. Mekhanizmy realizatsii sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini. *Ekonomichniyi prostir*. 2018. Vyp. 135. S. 81–87 [in Ukrainian].
24. Serhienko M. M., Sinelnikova Kh. V. Evoliutsiia, prohres, rozvytok ekonomiky: terminolohichni kolizii u dvokh teoretychnykh tradytsiiakh. 2023. S. 174–178 [in Ukrainian].
25. Karpova T. P. Systema ekonomichnoho stymuliuвання personalu v umovakh reformuvannia ekonomiky. *Ekonomichniyi prostir*. 2018. Vyp. 135. S. 37–44 [in Ukrainian].
26. Kolesnyk S. H., Kondrych V. I. *Osnovy upravlinnia vytratamy na pidpriumstvi: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: KNEU, 2018. 164 s. [in Ukrainian].
27. Kotsiuba O. S. Intervalne modeliuвання ekonomichnoi pryvablyvosti realnykh investytsii. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*. Kyiv: KNEU, 2017. Vyp. 41. S. 64–80 [in Ukrainian].
28. Mnykh Ye. V., Barabash N. S. *Finansovyi analiz*. Kyiv: KNTEU, 2014. 536 s. [in Ukrainian].
29. Napadovska L. V. *Upravlinskyi oblik: pidruchnyk*. Kyiv: Knyha, 2004. 544 s. [in Ukrainian].
30. Tsai C., Peng K.-J. The FinTech Revolution and Financial Regulation: The Case of Online Supply Chain Financing. *Asian Journal of Law and Society*. 2017. Vol. 4, Issue 1. R. 109–132. URL: <https://ssrn.com/abstract=3035386>.
31. Moshenskyi S. Z., Oliinyk O. V. *Ekonomichniyi analiz: pidruchnyk*. 2-he vyd., dop. i pererob. Zhytomyr: PP “Ruta”, 2017. 704 s. [in Ukrainian].